

Samo Kutoš
Še kakšno vprašanje?

DUŠAN PIRJEVEC. Uredil Rudi Šeligo
Nova revija, Ljubljana 1998. (Zbirka Interpretacije; 7)

Pred nami že tretji zbornik, posvečen Dušanu Pirjevcu-Ahacu (1921-1977), nedvomno eni izmed ključnih osebnosti povojnega slovenskega kulturnega, filozofskega in literarnega dogajanja. Prva dva zbornika (oba iz leta 1982) sta izšla relativno kmalu po Pirjevčevi smrti in sta v veliki meri še razkrivala številna področja njegove misli in dela, pričujoči zbornik pa je nastal ob dvajsetletnici njegove smrti; lahko ga razumemo kot reprezentativen prikaz tega, kar Pirjevčevo delo danes (še) pomeni v slovenskem prostoru.

Zbornik se začneja z odličnim biografskim esejem *Andreja Inkreta*: ta se zvečine posveča ključni življenjski izkušnji Ahaca, torej njegovi "partizanščini", aktivni udeležbi v narodnoosvobodilnem boju in revoluciji. S kombiniranjem "faktografskih" podatkov in citatov iz Pirjevčevih dnevnikov Inkret imenitno izriše njegov psihološki in filozofski razvoj od fanatične privrženosti revoluciji (a ne, kar je pomenljivo, popolne identifikacije z njo) do oddaljitve od nje in njenega prebolevanja - podoben razvoj bi lahko odkrili tudi v Pirjevčevem razumevanju razvoja romanesknega junaka. Zaradi sklenjenosti in sintetičnosti se bo moral z Inkretovim esejem (seveda tudi in predvsem kritično) soočiti vsakdo, ki bo hotel premišljati o Pirjevcu.

Obsežna razprava Ivana Urbančiča spada v sklop prispevkov, ki obravnavajo Pirjevčevo filozofsko misel. Urbančič najprej izčrpno povzame Pirjevčevo misel o revoluciji, ki se izteče v misel o dopuščanju biti in dejavni ljubezni. Urbančič kritizira marsikateri korak v Pirjevčevih izpeljavah in "zablodah", nasproti katerim postavi svojo misel (razvito v obeh knjigah o Zaratustrovem izročilu) ter kot alternativo dejavni ljubezni postavi stendhalovsko ljubeznivost (*amabilité*). V okviru tega besedila ni mogoče razviti temeljitega soočenja z Urbančičevo kritiko (vsekakor je njegov tekst pomemben prav zaradi tega, ker soočenje sploh omogoča), zato naj zgolj opozorimo na nemara ključno vprašanje: Urbančič govori o Pirjevčevi pozni misli o dopuščanju biti in dejavni ljubezni kot o "zablodah". Kot pa je znano, je Heidegger (v horizontu njegovega mišljenja sta se gibala tako Urbančič kot Pirjevec) v številnih spisih (na primer *O bistvu resnice*) govoril o filozofskih "zablodah" ne kot o navadnih napakah (ali kar "raztresenosti"), temveč kot o nujnih načinih dogajanja bitne zgodovine. V nasprotju s tem se zdi, da jemlje Urbančič Pirjevčeve zablode spet kot bolj ali manj razumljive (med poznavalci je tako ali tako že splošno sprejeto mnenje, da marsičesa filozofskega pri Pirjevcu ni mogoče jemati pretirano resno, ker je bil pač filozofski samouk, ki ni mogel vedno dojeti vseh fines) "napake". Ali je mogoče Pirjevčeve zablode misliti tudi drugače, bolj heideggerjansko, kot načine dogajanja bitne zgodovine?

Če ostanemo pri Heideggru: Dean Komel postavi Pirjevčevo mišljenje v kontekst Heideggrovega mišljenja na "koncu humanizma" in variira nekatere Pirjevčeve teme v (hermenevtičnem) kontrapunktu s Heideggrovimi. Komelovo besedilo je zvečine afirmativno do Pirjevca, vsekakor pa ne toliko kot razprava Valentina Kalana, ki se začne s pravim, že kar začudujoče glasnim slavospevom vsem Pirjevčevim odlikam. No, da bi se ta izbruh kompenziral, je v nadaljevanju (resnici na ljubo zelo "asociativno" grajenega) besedila Pirjevec zastopan skoraj enako pogosto kot grške besede in Heideggrovi citati.

Eno od vprašanj, ki je vse življenje mučilo Pirjevca, je bilo vprašanje naroda, recimo v obliki vprašanja ohranjanja nacionalne identitete ob hkratnem vključevanju v vsezajemajočo planetarno povezanost sveta. (Morda lahko v tem vidimo simptom njegovega "prebolevanja" partizanstva: poskus, da bi iz partizanstva "izluščil" boj za Idejo, tako da bi od njega še vedno

ostala borba za ohranitev slovenske identitete.) Razsežnost "nacionalnosti" je obravnaval v tekstu *Vprašanje naroda*, razsežnost "planetarnosti" pa v *Vprašanju o poeziji* - poezija je pač dediščina vsega človeštva in zato transcendirja vsakršen nacionalizem. Kogar zanima uvod v ti razpravi, naj si prebere besedilo *Iva Svetine*, ki ju dovolj natančno povzema. Svetina izrecno poudari (tudi iz lastne pesniške izkušnje), da Pirjevčeva teza o koncu "prešernovske strukture" velja še danes. - V nasprotju s "povzemalnim" Svetinovim tekstom je razprava *Dimitrija Rupla* napisana kot kronika nekega obdobja slovenske in tedaj še jugoslovanske kulture in politike: gre za oris ene najznamenitejših polemik pri nas, Pirjevčeve polemike s poznejšim predsednikom ZRJ Dobrico Ćosićem. Rupel prikaže polemiko na ozadju takratne politične situacije, nakar jo postavi še v kontekst nadaljnega razvoja slovenske državnosti; tekst je dinamično napisan, tako da se bere "kot kriminalka". Na koncu pa se Rupel na temelju Pirjevčevih tez loti nekaterih aktualnih političnih tem, zlasti v povezavi s približevanjem Slovenije Evropski uniji. Kot enega redkih primerov reaktualizacije Pirjevca (pa čeprav v političnem kontekstu) je treba Ruplov poskus načeloma pozdraviti; žal pa moramo ugotoviti, da se ta poskus ni pretirano posrečil, saj (če nekoliko poenostavim) nasprotnike in skeptike do vključevanja Slovenije v sodobne integracije pavšalno označi kot ljudi, ki se bojijo, da bi v skupni Evropi izgubili "položaje", kar povezuje s slovensko zavrtostjo in hudobnostjo. Vsekakor pa lahko prav iz Ruplovega teksta vidimo, da je Pirjevčeva teza o "koncu naroda" ena njegovih najbolj spornih; vpraševanje o njej v trenutnem političnem položaju Slovenije bi lahko bilo izjemno produktivno.

Izredno malo je študij, ki bi jih lahko združili pod naslovom "D. P. - literarni zgodovinar": v to "poglavje" spadata le dve razpravi. Ker je bilo o Pirjevčevi teoriji evropskega romana že veliko napisanega, se *Tomo Virk* posveča precej zanemarjenemu vprašanju Pirjevčevega razumevanja razvoja slovenskega romana, ki pa je ostal zgolj v zametkih, tako da marsikatera teza še ni bila dokončno razvita. Čeprav je Virkov natančni prikaz omejen na "ozko področje" literarne vede, vsebuje (poleg Urbančičeve študije) morda največ kritičnih pripomb, kar je zborniku, ki naj bi interpretiral, ne pa zgolj povzema Pirjevčevo misel, lahko samo v prid. Zanimivo bi bilo tudi, če bi Virk nakazal, ali je mogoče razvoj slovenskega romanopisja po Pirjevčevi smrti sploh še razlagati z njegovim pojmovnim instrumen-

tarijem. - Tudi *Marija Mitrović* se posveča manj znanemu Pirjevčevemu delu, njegovi interpretaciji Andričevega *Mosta na Drini*, ki jo postavi ob bok velikim razpravam v *Sto romanih*; ob tem pa avtorica že opozori na nekatere pomanjkljivosti te interpretacije. Na koncu nakaže še pomen Andričevega dela (in Pirjevčeve interpretacije) v kontekstu vojne v Bosni.

Nenavadno visoko število prispevkov bi lahko združili pod naslovom (ki je sicer Osojnikov) "Zgodba o Dušanu Pirjevcu in meni". Kar šest avtorjev je izpovedalo svoje izkušnje in vpliv, ki ga je na njihovo življenje imelo druženje s Pirjevcem. Zato ni čudno, da je tudi urednik zbornika *Rudi Šeligo* sledil temu trendu. V prispevku so prikazani pogovori s Pirjevcem in njegov vpliv na Šeligovo literarno ustvarjanje. Zanimiv dokument za preučevalce Šeligovega dela, kakor tudi njegovega političnega delovanja kot predsednika DSP v času slovenske pomladi. - Kuriozum tega zbornika je prispevek *Denisa Poniža*: čeprav je osrednji del besedila namenjen Pirjevčevi razlagi slovenske poezije in proze, mu dajeta ton njegov začetek in konec, ki govorita o Poniževem stažiranju na Oddelku za primerjalno književost in njegovem skrivnostnem odhodu. Razlogi za ta odhod so zgolj nakazani, šlo pa naj bi za ideološko motiviran prisiljeni odstop. Kot že rečeno, govori Poniž zgolj v namigih, bralec pa se ne more znebiti občutka nekakšnega očitjanja Pirjevcu. Vsekakor lahko rečemo vsaj to, da bi bil po "dvajsetih letih" (to je naslov prispevka) Poniž že lahko določnejši, sploh pa je vprašljivo, ali je njegov tekst "interpretacija" Pirjevčevega dela. - Posebna skupina so teksti *Andreja Hienga*, *Iztoka Osojnika* in *Borisa A. Novaka*. Vsi trije obravnavajo človeka in profesorja Dušana Pirjevca na literaren ali vsaj "literarizirajoči" način (čeprav je Novakov tekst uvod v popis Pirjevčeve zapuščine, je vsaj njegov prvi del nekakšna pesniška reminiscenca nanj). Zato jih je tudi težje ocenjevati kot ostale prispevke, ki so teoretske ali kvečjemu esejistične narave. Še zlasti, ker je Osojnikovo besedilo sestavljeno iz odlomkov, Hiengov tekst ostaja bolj na ravni skice, Novakov tekst pa je priložnostni *hommage* velikemu učitelju. Zato lahko na tem mestu Hiengovo burkaško ironijo, Osojnikov filozofski tok zavesti in Novakovo patetično elegičnost zgolj omenim. - Nekakšna "sinteza" tega sklopa je tekst *Marjana Dolgana*, ki naj bi bil literarnozgodovinski prikaz literarnih upodobitev Dušana Pirjevca. Ta je kot močočna osebnost vsekakor bil hvaležna tema za literarno obravnavo

tako s strani svojih prijateljev kakor sovražnikov. Jasno je, da je obdelava te snovi velik zalogaj, ki ga niti Dolgan ni mogel še opraviti v celoti, temveč se je omejil na najpomembnejše. Posebno vprašanje pa je narava njegovega spisa. Težko bi o njem rekli, da gre za analizo, interpretacijo in morda že tipologijo literarnih upodobitev "satanističnega profesorja" ali vsaj za suh "znanstveni" prikaz teh upodobitev, saj se Dolgan nenehno spušča v moralno in politično ocenjevanje piscev, zlasti tistih negativnih. Poseben ocvirek je tudi avtorjev, hm, ironični slog: jasno je, da se je literarnih napadov na Pirjevca lotevalo tudi več bolj ali manj sumljivih kreatur; jasno je tudi, da so to počele "v službi" prejšnjega režima. Če pa je vse tako očitno, ni jasno, zakaj je tu ironija sploh še potrebna? Ironija brez funkcije se lahko nevarno približa duhovičenju na pōdlagi samoumevnosti.

Na koncu zbornika je še popis Pirjevčeve zapuščine, ki je danes v dveh (!) zasebnih arhivih, ter bibliografija. Preseneča dejstvo, da ni bil niti eden Pirjevčev tekst objavljen v angleškem prevodu. - Knjigo žal krasi tudi precej površno opravljeno lektorsko delo.

Iz dosedanjega prikaza je razvidno, da zbornik zvečine povzema osrednje Pirjevčeve teze in oživlja spomine na njegovo kompleksno osebnost. Ti dve nalogi opravi zbornik *Interpretacije* korektno. Vendar se prav ob dejstvu, da se razen redkih izjem nihče izmed avtorjev ni posvetil problematizaciji (Urbančič, Virk) ali aktualizaciji (Rupel) Pirjevčevega opusa, z vso ostrino zastavlja vprašanje, kaj nam ta opus (sploh) danes lahko še pove. Zdi se namreč, da je za večino avtorjev zbornika Pirjevec nastopa v vlogi "duhovnega očeta". Vprašanje je, za kakšen odnos do očeta gre: ali za tako močno zaznamovanost z njim, da ni mogoč nikakršen simbolni očetomor ali za pietetnost, ki ne dopušča, da bi se o njem povedalo kaj kritičnega. A v obeh primerih grozi Pirjevcu, da bo postal del "panteona večnih in abstraktnih vrednot", o katerem je sam pisal v zvezi s Cankarjem. Da bo, z drugimi besedami, postal še ena svetinja slovenske literarne zgodovine, o kateri se bo govorilo od daleč in s spoštovanjem, brala pa se razen "po službeni dolžnosti" ne bo. Pirjevec bi se lahko tako spremenil v hvaležno temo za obmizne debate o tem, ali je bil zraven pri tisti zadevi s cigani v Kanižarici ali ne, kaj dejansko stoji za to ali ono erotično anekdoto in kaj je bilo s tistim škandalčkom, vse pa bi se sklenilo z ugotovitvijo, da je bil nesporno "velika figura".

Mislim, da je bil vsakdo, ki je kdaj bral Pirjevčeve interpretacije literature, najprej in predvsem očaran nad načinom, kako je znal postaviti prava vprašanja. In čeprav je bralec pozneje odkril, da se z marsičem ne more strinjati ali da morabiti kritičen, bi si moral še vedno kot zgled ohraniti Pirjevčevo zmožnost odkrivanja vprašanj, ki nam jih zastavlja literatura. Enak odnos moramo imeti tudi mi do njegovega opusa: poskušati moramo odkriti, kaj je v njem še vprašljivega, natančnejše, katera vprašanja zastavlja ta opus *nam*. Izročilo Dušana Pirjevca bo zavezujoče delovalo naprej le, če ne bo proizvajalo zgolj bolj ali manj korektnih povzetkov, temveč nas bo še vedno vznemirjalo s svojo vprašljivostjo.